

הרב לוי יצחק היילפרין

איסור לימוד רפואה לכהנים – שו"ת*

ראשי פרקים:

- א. איסור טומאה לכהנים
- ב. שיטות הפוסקים באיסור טומאה למתי נכרים: היראים, הרמב"ם ור"ת
- ג. צירוף דעות הראשונים להתיר לימוד רפואה על מתי נכרים
- ד. כהן שנטמא בו ביום או שנוגע במת – האם מוזהר על טומאה נוספת?
- ה. דעת הראב"ד ור"ת בדין טומאת כהנים בזמן הזה
- ו. האם מוזהרין כהנים שלא ליטמא לחרב כחלל
- ז. באלו כלים נאמר דין "חרב הרי הוא כחלל"
- ח. העולה לדינא לענין טומאת מת בכהן הנוגע בכלי מתכת שנטמא במת
- ט. גדר דין "טומאה בחיבורין"
- י. ביאור שיטת הרמב"ם ב"טומאה בחיבורין" לענין טומאת כהנים
- יא. לגבי גולל ודופק טומאת מת היא הוספה בטומאה
- יב. הוכחה מדברי התוספות
- יג. הוכחה מסוגיית הש"ס עירובין
- יד. גם לראב"ד אין להתיר לכהן ליטמא למת בעת טומאה בחיבורין לחרב כחלל
- טו. איסור טומאת מת כשהכהן כבר טמא בחרב או בגולל ודופק
- טז. מסקנות

שאלה:

במסגרת לימוד והשתלמות במקצוע הרפואה, בהכרח לנתח מתים, בכדי ללמוד את המבנה האנטומי של גוף האדם וכדומה. דבר זה כרוך כמובן בטומאת מת, הן ע"י הימצאות הסטודנטים באהל אחד עם המתים והן ע"י מגע בהם ומשאם. ומעתה מתעוררות מספר שאלות הלכתיות ביחס לכהנים, וכדלהלן:

- א. האם מותר לכהנים ללמוד את מקצוע הרפואה?
- ב. האם יש מקום להתיר לכהנים ללמוד רפואה באם ינתחו אך ורק מתי נכרים?
- ג. האם מותר לכהנים לנתח מתים לצורך לימוד רפואה בשעה שגולל או דופק או כלי מתכת שנטמא במת נוגע בגופם?

* מעשה חושב חלק ד' עמ' קז-קכג וראה הערת העורך לעיל עמ' 11. הדברים נכתבו לפני כ-20 שנה כתגובה למאמרו של הרב גורן, עמ' 11-30 לעיל. המאמר שלפנינו עבר שינויי עריכה קלים ונוספו לו ארבע הערות בידי עורך אסיא. -- העורך.

תשובה :

א. איסור טומאה לכהנים

הנה כידוע אסור מן התורה לכהן ליטמא למת הן בטומאת מגע והן בטומאת אהל, כמבואר ברמב"ם (פ"ג הלכות אבל ה"א) וז"ל: "כל כהן שנטמא למת, חוץ משה מתיים המפורשים בתורה או אשתו, בעדים והתראה, הרי זה לוקה שנאמר לנפש לא יטמא בעמיו. ואחד הנוגע במת או המאהיל או הנושא, ואחד המת ואחד שאר הטומאות הפורשות מן המת שנאמר לנפש לא יטמא בעמיו, וכבר פירשנו בהלכות טומאת מת כל דברים המטמאין מן המת מן התורה או מדבריהם". ובהלכה ג' (שם) כתב: "וכן אם נכנס לאהל טמא שנכנסה לו הטומאה לוקה, אע"פ שעצמה של טומאה בבית אחר" וכו', עכ"ל. וכ"ה בשו"ע (יו"ד סימן שס"ט): "הכהן מוזהר שלא ליטמא במת ולא לכל טומאות הפורשות ממנו ולא לגולל ולא לדופק ולא לאבר מן החי (שאינן) בו כדי לעלות ארוכה אם היה מחובר" וכו'. ועוד נפסק (שם, סימן שע"א סעיף א): "אסור לכהן להכנס תחת אהל שהמת תחתיו אפילו הוא גדול הרבה, ואפילו לבית אחר או לעליה אחרת הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח ובית לאותו בית עד עולם" וכו', ע"כ. וע"ש עוד פרטי דיני טומאת אהל וסוף טומאה לצאת.

ומאחר שלימוד והשתלמות במקצועות הרפואה כרוכים בהכרח בטומאת מת הרי עפ"י מה שהאריך בנודע ביהודה (מהדורה תנינא סימן ר"י) אין להתיר לכהנים לימוד הרפואה באיסור, ואף שע"י הלימוד יוכלו להציל נפשות מישראל, דאין לדון בזה משום פיקו"נ, דבשעת לימוד הרפואה אין אדם בסכנה לפנינו ולא נחשב כפיקוח נפש¹.

ב. שיטות הפוסקים באיסור טומאה למת נכרי: יראים, רמב"ם ור"ת

אך לכאורה יש לדון שאולי יש מקום להתיר טומאה למתי נכרים. דהנה הרמב"ם (שם הלכה ג') כתב: "ושם ביארנו שאין עכו"ם מטמאין באהל, ולפיכך קברותיהם טהורים, ומותר לכהן ליכנס לשם ולדרוך על קברותיהם, ואינו אסור אלא שיגע בטומאה או שישאנה כמו שביארנו שם", עכ"ל. ומבואר מדברי הרמב"ם, שמותר לכהן ליכנס לאהל שנמצא בו מת עכו"ם וכן להאהיל עליו, אבל אסור לו ליגע או לישא בטומאת מת עכו"ם. ולדבריו פשוט דאסור לכהנים ללמוד רפואה במתי עכו"ם, שהרי כמבואר יש צורך ליגע במת או לשאתו.

1. אף שהדין אמת כמו שכתב באגרות משה יו"ד, חלק ג' סי' קנה, הסברא הזו לכאורה צ"ע. שהרי כל הזמן יש חולים לפנינו ואפילו היום. יתר על כן כבר כתב החזו"א (אהלות כב סוף אות לב) ש"אין החילוק בין איתא לקמן לליתא לקמן, אלא אם מצוי הדבר. ... אלא לא מקרי ספק פיקוח נפש בדברים עתידיים שבהווה אין להם כל זכר" וכו'. ובנד"ד, גם מצוי הדבר וגם יש לפנינו חולים הזקוקים לרופאים כל הזמן. -- העורך.

ובהגהות מיימוניות (שם אות ב) כתב: "וכן כתב בספר יראים (סי' שכב) דק"ל כרשב"י, מאחר שאליהו ז"ל עשה מעשה כמותו כדאיתא בב"מ פרק המקבל (קיד:), אמנם פליג עליה בחדא, שכתב כיון דלא מטמא באהל במגע ומשא נמי לא מטמא, דתניא בתו"כ ומייתי לה בנזיר על נפש מת לא יבא שומע אני אפילו נפש בהמה ת"ל לאביו ולאמו בנפש אדם הכתוב מדבר, רבי ישמעאל אומר אינו צריך הרי הוא אומר על כל נפשות מת לא יבוא בנפשות המטמאות בביאה הכתוב מדבר, בביאה הפירוש באהל. ואפילו לרבנן דפליגי אדרבי ישמעאל ולא מפקי בהמה מלא יבא, יצאו גויים מן הכלל, דכתיב לאביו ולאמו, דבנזיר ישראל משתעי קרא דהא תנן הגויים אין להם נזירות ומפקי התם מקרא א"כ לאביו ולאמו בישראל קאמר. והא דמייתי ראייה בנזיר פ"א (ד:) דנזיר (מ) שמשון מטמא למתים ממתים פלישתים לר"י, רבי יהודה ס"ל כרבנן דפליגי עליה דרשב"י. וכיון דאשכתן בנזיר שמותר במתי גויים, כהן נמי לא שנא, דהא ילפינן ג"ש דאמו אמו מכהן לנזיר בפרק כ"ג (מח.), ועוד תניא כל שהנזיר מגלח עליו כהן מוזהר עליו. ויש מקל הכל על כלל זה, ושמעתי אוסדים כהנים במגע ומשא במתי גויים, ואני כתבתי הנ"ל, והמחמיר תבוא עליו ברכה, והמיקל לא הפסיד, ע"כ מדברי רא"ם. אמנם כדברי רבינו המחבר משמע בפרק הבא על יבמתו (סא.) דגרסי נהי דמעטינהו קרא מאהל ממגע ומשא לא מעטינהו קרא. וכן מצאתי בתוספות פסחים פ"ק בשם ריצב"א שנ"ל הלכה כרשב"י גבי הא דמייתי (ט.) כל מקום שחולדה וחזיר מצויין שם. וכן ראבי"ה (הלכות אזהרות כהנים סי' אלף וקנג) פסק כרשב"י, אבל ר"ת פסק שם בפרק הבא על יבמתו דאפילו באהל מטמאו, דלא קיימי כרשב"י, דהא רשב"ג פליג עליה (אהלות פי"ח מ"ט), וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו (גיטין לח. וש"נ), וההיא דפרק המקבל דיחוי בעלמא דקאמר ליה אליהו לרבה, ועיקר טעמו היה סומך על רוב ארונות יש בהן פותח טפח, ובסדר אליהו רבה (פי"ח) מצינו שהוא מזרעה של רחל, עכ"ל.

ומבואר מהאמור, דשלוש שיטות בראשונים בזה, דיש פוסקים שגם באהל מת עכו"ם אסור לכהן ליכנס, ויש מתירין באהל ואוסרים במגע ומשא, ויש סוברים דאין עכו"ם מטמא כלל לא באהל ולא במגע ובמשא.

ג. צירוף דעות הראשונים להתיר לימוד רפואה על מתי נכרים

ולכאורה היה מקום לומר, דכיון שיש ראשונים שסוברים (והיא שיטת היראים) דעכו"ם אינו מטמא כלל לא באהל ולא במגע ומשא, ובצירוף דעת הראב"ד והסמ"ג (המובאת להלן) דבזה"ז כל הכהנים טמאי מת ואין חייבים על טומאתם, ולדבריהם גם במתי ישראל הוי דינא הכי, הרי אפשר דבמקום שהלימוד הוא על מתי עכו"ם יש לצרף את שתי הדעות ולהתיר לכהן ללמוד רפואה באופן זה. וראה להלן שכתבנו שאין לומר כן.

ד. ביום שנטמא או שנוגע במת – האם מוזהר הכהן על טומאה נוספת?

והנה הרמב"ם (שם בהלכה ז') כתב: "נטמא מקודם ואחר כך נכנס לאהל אם התרו בו לוקה אף על הביאה", עכ"ל. ובהשגות הראב"ד שם: "נטמא מקודם וכו', א"א הרב אינו פוסק כן, והא לא מיחוור, דסוגיא דשמעתא כרבה דטומאה וטומאה שלא בחיבורין נמי לא מחייב וכ"ש בחיבורין, וטומאת ביאה נמי לא מחייב אלא היכא דאתו בבת אחת", עכ"ל.

ובכס"מ שם: "והראב"ד כתב על מ"ש רבינו נטמא מקודם וכו' א"א הא לא מיחוור וכו', נראה שהוא ז"ל סבור דהא דאוקימנא כאן בחיבורין כאן שלא בחיבורין אליבא דרב יוסף הוא דאוקימנא הכי, אבל לרבה שלא בחיבורין נמי פטר, ורבינא סבור דאליבא דכו"ע אוקימנא הכי, ואני בעניי לא ירדתי לעומק דברי הראב"ד, דהא מגו דקשיין מתניתין וברייתא אנו צריכין לחלק בין בחיבורין לשלא בחיבורין, ואין רבה ולא שום אמורא יכול להכחיש זה", עכ"ל.

ומבואר שהרמב"ם סובר דנטמא בזה אחר זה לוקה, והראב"ד סובר שגם בזא"ז אינו לוקה, ובכס"מ כתב ליישב דעת הרמב"ם דלכו"ע בין רבה בין רב יוסף ס"ל לחלק דבטומאה בחיבורין אינו לוקה על מה שנטמא פעם שניה ובשלא בחיבורין בזא"ז לוקה. אולם לכאורה צ"ע בדברי הכס"מ, דאם רבה ורב יוסף מודים דבטומאה בחיבורין פטור ובשלא בחיבורין חייב א"כ כמה נחלקו, וכבר עמד בזה בעל שאגת אריה (בשו"ת החדשות סימן י"א).

ועוד הקשה שם, שהכס"מ סתר עצמו ונעלם ממנו דברי הראב"ד בפרק ה' מהלכות נזירות. דהנה מלשון הרמב"ם "נטמא מקודם ואח"כ נכנס לאהל" משמע דבתחילה נטמא בטומאת מגע או משא ואח"כ נטמא בטומאת אהל, דהוי שני סוגי טומאות, ורק בכה"ג ס"ל דלוקה גם על הטומאה השניה, אבל בטומאת מגע אחר מגע משמע דגם הרמב"ם מודה דאינו לוקה, וכמו שמצינו בשיטת הראב"ד דס"ל דבטומאת מגע ואהל בב"א לוקה שתים ובטומאת מגע אם יגע בשני מתים אינו לוקה אלא אחת.

אולם ברמב"ם בפ"ה מהלכות נזירות הלכה ט"ז מבואר שגם במגע אחר מגע חייב על שתיהם, וז"ל: "נטמא למת פעמים הרבה אעפ"י שהוא חייב מלקות על כל אחת ואחת לשמים אין בי"ד מלקין אותו אלא אחת, ואם התרו בו על כל פעם ופעם והוא מטמא לוקה על כל אחת ואחת, עכ"ל. ובהלכה י"ז שם כתב וז"ל: "בד"א בשנטמא ופירש וחזר ונגע או נשא או האהיל, אבל אם היה נוגע במת ועדיין המת בידו ונגע במת אחר אינו חייב אלא אחת אע"פ שהתרו בו על כל נגיעה ונגיעה, שהרי מחולל ועומד", עכ"ל. (וכ"כ גם בפ"ג מהלכות אבל הלכה ד' עיי"ש).

ובהשגות הראב"ד (בהלכות נזירות שם הט"ז) כתב וז"ל: "נזיר שנטמא למת טומאת שבעה וכו' בד"א בשנטמא ופירש, א"א עיינתי בשמועה במסכת נזיר (מ"ב:) וראיתי דלדעת רב יוסף טומאה וטומאה בחיבורין של אדם במת אפילו התרו בו על כל אחד ואחד אינו חייב אלא אחת, כדתניא נזיר שהיה מת על כתפו והושיטו לו מת אחר פטור אבל פירש וחזר ונגע חייב שנים, וטומאה וביאה אפילו בחיבורין חייב שנים, ודוקא בבת אחת כגון שנכנס לבית שיש בו גוסס ושהה שם עד שמת הואיל והם שני שמות ובאין בב"א חייב שנים, ורכה פליג עליה דכל טומאה וטומאה אפילו שלא בחיבורין אינו חייב אלא אחת הואיל וטמא הוא, ומתני' דקתני אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת מוקים לה בטומאה וביאה, והא דאמר רב הונא נזיר שהיה בבית הקברות והושיטו לו את המת ונגע בו חייב – ליתה, דהא בחיבורין הוא, וכיון דקיי"ל [גיטין ע"ד]: רבה ורב יוסף הלכתא כרבה מעתה טומאה וטומאה אפילו פירש וחזר ונגע פטור, וכהנים בזמן הזה טמאי מת הן ועוד אין עליהן חיוב טומאה והמחייב אותם עליו להביא ראיה", עכ"ל. ומבואר מזה, שהרמב"ם סובר דבכל טומאה אחר טומאה ואפילו במגע אחר מגע שלא בחיבורין לוקה שנים, והראב"ד סובר דאין לוקין על הטומאה השניה, ובחיבורין לכו"ע אין לוקין.

ועיי"ש בכסף משנה שכתב דלכאורה דברי הראב"ד נראין בטעמם, וביאר דעת הרמב"ם דכי אמרינן דרבה ורב יוסף הלכה כרבה ה"מ היכא דאיפליגו אליבא דנפשייהו, אבל היכא דאיפליגו במילתא אחריתי לא, והכא איפליגו בדברי רב הונא, וכיון דרב יוסף אמר האלהים משמע שדקדק בשמועתו יפה, ונקטינן כוותיה, עכ"ד. ומבואר מדבריו, שהכריע כהראב"ד בדעת רבה, דגם שלא בחיבורין (היינו דבשעה שנוגע בטומאה השניה כבר אינו נוגע בראשונה) אינו לוקה, אלא שכתב דהרמב"ם פסק כרב יוסף, וסותר לדברי עצמו שכתב בפ"ג מהלכות אבל דגם רבה מודה דשלא בחיבורין חייב, ואין שום אמורא יכול לחלוק ע"ז, וכמו שהקשה הגאון בעל שאגת אריה. ועיי"ש בלח"מ שכתב לבאר דמחלוקת הרמב"ם והראב"ד תלויה בפירוש רש"י ותוספות בדברי הגמרא נזיר שם.

ה. דעת הראב"ד ור"ת בדין טומאת כהנים בזמן הזה

והנה דעת הראב"ד מבוארת דבזה"ז דהכהנים טמאי מתים אין עליהם חיוב טומאה, דסובר דאפילו שלא בחיבורין ליכא חיוב טומאה. ובסמ"ג (עשין רל"א) הביא דעת ר"ת דס"ל דבזמן הזה כהן המטמא בבית הקברות אינו לוקה, והיינו כדעת הראב"ד דגם בטומאה שלא בחיבורין אינו לוקה, ושהביא ראיה לדבריו מהא דתניא במסכת שמחות (פ"ד ט"ו-ט"ז): "היה עומד וקובר

את מתו עד שהוא בתוך הקבר מקבל מאחרים וקובר, פירש הרי זה לא יטמא, נטמא בו ביום רבי טרפון מחייב ורבי עקיבא פוטר, נטמא לאחר אותו היום הכל מודים שהוא חייב מפני שהוא סותר יום אחד". דלפי"ז הרי בזה"ז דאין לנו מי חטאת גם אם נטמא לאחר אותו היום פטור, דלא מיקרי הוספת טומאה, והוי כנטמא בו ביום, דקיי"ל בזה כר"ע דפוטר ממלקות. וא"כ מצינו חבר להראב"ד דס"ל דבזה"ז אין על הכהנים חיוב טומאה.

אולם יעויין בירושלמי (נזיר פ"ג הלכה ה) דאיתא התם: "יצא ונכנס ר"ט פוטר ור"ע מחייב, אמר לו ר"ט וכי מה הוסיף זה חילול על חילולו, אמר ר"ע בשעה שהיה שם טמא טומאת שבעה, פירש טמא טומאת ערב יצא ונכנס טמא טומאת שבעה (ועי' בקרבן העדה ובפנ"מ שם שפירשו שהנוגע בו בחיבורין טמא טומאת שבעה וכשפירש טמא טומאת ערב), א"ל ר"ט עקיבה כל הפורש ממך כפורש מחיו". וא"כ נמצא דלפי גירסת הירושלמי הרי ר"ע מחייב, ומשמע דהוא אפילו בו ביום, ומאחר דהלכה כר"ע מחבירו הרי נמצא דבטומאה אחר טומאה לוקה. אמנם מ"מ יעויי"ש בדברי הסמ"ג שכתב בשם הבה"ג דלגירסא זו הלכה באמת כר"ט.

ובטור (יו"ד ס"י שע"ג) כתב: "ובעוד שהכהן מתעסק במתו מותר לטמאות גם לאחרים, אבל משפירש לטמאות למתו אסור לטמאות גם לאחרים אפילו בו ביום וכו', וכן כתב הרמב"ם, ור"ת כתב שיכול ליכנס לבית הקברות לקבור מתו (היינו אע"פ שכשחוזר על הקברים מוסיף לו טומאה) ולא נהירא", עכ"ל. ובב"י שם הביא את שתי הגירסאות הנ"ל, וכתב דגם להגירסא דר"ע פוטר ור"ט מחייב הלכה כר"ט, דקיי"ל כסתם מתני' דא"ל אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת, ואף ר"ע דפוטר מודה דאיסורא מיהא איכא, וכ"ש להגירסא בירושלמי שר"ע מחייב, ומהלשון שם דאמר ר"ט עקיבא כל הפורש וכו' משמע שהלכה כדברי המחייב. ועיי"ש עוד שכתב דדעת הרמב"ם הרמב"ן הרא"ש והתוספות דלא כר"ת. ובדרכי משה הוסיף דגם דעת הרשב"א והמרדכי דלא כר"ת עיי"ש. וסיים הב"י דלענין הלכה הוי ליה רבינו תם יחידאה, והלכה ככל הנך רבוותא דפליגי עליה.

והנה מפשטות לשון הטור משמע דלא התיר ר"ת אלא בו ביום, דכתב רק דמותר לקבור מתו אע"ג דנטמא בחזרתו מן הקברים, ולא כתב דכהן שקבר מתו מותר ליטמא למתים. ועייין בשיירי כנה"ג (על טור יור"ד סימן שמ"ג סעיף ה') שהביא דברי האררות חיים שסובר כר"ת, ומבואר שם שגם בזה"ז יכול לטמאות דוקא בו ביום. וכן משמע בבה"ג (הלכות טומאה) דסובר כשיטת ר"ת, ומשמע דהיינו דוקא בו ביום. אמנם מדברי הסמ"ג הנ"ל מבואר דלר"ת בזה"ז כהו המטמא גם בימים שלאחריו אינו לוקה.

ומ"מ נראה דלהלכה אין מקום לצרף דעתם של הראב"ד והסמ"ג בדעת ר"ת עם שיטת היראים הנ"ל כדי להתיר ליטמא במגע ומשא למתי עכו"ם, וכ"ש שאין לסמוך על שיטת הראב"ד ור"ת כדי ליטמא למתי ישראל, דהרי רוב הפוסקים סוברים בדעת ר"ת דגם בזה"ז אסור ליטמא ביום שלאחריו, וגם בו ביום כתב הב"י דגם למ"ד הפוטר מ"מ איסורא מיהא איכא, וכן משמע מלשון הסמ"ג שכתב שאינו לוקה, ומשמע דאיסורא מיהא איכא, ובשיירי כנה"ג כתב דגם בו ביום איסור דרבנן איכא, וכן בשיטת הראב"ד יש שכתבו דאינו לוקה אבל איסורא איכא, ועיין בדגול מרובה (יור"ד סימן שע"ב סעיף ב') דכתב דאפשר דאסור באיסור תורה, ועיין בשו"ת חתם סופר (יור"ד סימן של"ט) דכתב דאסור מדרבנן, ובפרט דבשו"ע יור"ד לא הוזכרו כלל דעות אלו, ועיין בשו"ת שאגת אריה החדשות סימן י"א שהאריך להוכיח מכמה סוגיות בש"ס דגם בזה"ז איכא חיוב טומאה על כהנים, ועיי"ש שקבע לדינא שאין לסמוך על הראב"ד, ועיין עוד במל"מ פ"ג מאבל שכתב להדיא שאין לצרף דעת היראים והסמ"ג בתורת ספק ספיקא ליטמאות למתי עכו"ם.

ו. האם מוזהרין כהנים שלא ליטמא לחרב כחלל?

והנה דברי הראב"ד, דס"ל דמאחר דכהנים בזה"ז טמאי מת לכן אין עליהם חיוב טומאה, לכאורה צריכים ביאור. דמנין לו בפשיטות דבזה"ז כולם טמאי מת, והרי גם בזמן הזה כהנים נזהרים מטומאת מת, ורק אלו שנטמאו לקרובים טמאים, וא"כ מנ"ל להתיר בשופי לכל כהן שבעולם ליטמא למת מטעם דבזה"ז בלא"ה טמאי מת הן.

ונראה לבאר עפ"י מה שכתבו התוס' (נזיר נ"ד ע"ב ד"ה ת"ש) וז"ל: "ואור"ת דע"כ לא מתוקמא מתני' בכלי מתכות דא"כ הנזיר מגלח דחרב הרי הוא כחלל, ושלח לו רבינו חיים כהן איזה בית אשר תבנו לי (דאין) [דאם] נזיר מגלח עליו ה"ה דכהן מוזהר עליו, ואין לך בית שאין בה שום כלי מתכות שהיה באהל המת או שום מסמר, כדאמרינן במסכת שמחות (פ"ד הלכה כ"א) כל טומאה שהנזיר מגלח עליה כהן מוזהר עליה, ותו דבהדיא תניא בתוספתא ובמסכת אהלות (פ"א) דקחשיב התם ארבע טומאות במת כיצד כלים הנוגעים במת ואדם בכלים וכלים באדם טמאים ז' והרביעי בין אדם בין כלים טמאין טומאת ערב, וקאמר בד"א לתרומה וקדשים אבל נזיר אין מגלח אלא על המת בלבד, פירוש למעוטי כלים הנוגעים במת דאיירי בהן, דהא ודאי מגלח על אבר מן החי ואכל הני דתנן במתני', וע"כ מתני' דהתם בכלי מתכות איירי, דבכלי שטף אי אפשר להיות טמאים ארבעה, (אלא) דוקא בכלי מתכות דאמר רחמנא חרב כחלל משכחת להן כמו שמפורש, אבל כלי שטף אינו כחלל, אלמא דאין הנזיר מגלח עליהן" וכו', עכ"ל. דלפי"ז א"ש

מש"כ הראב"ד דהכהנים בזה"ז טמאי מתים, דכיון דאינם נזהרים מטומאת חרב כחלל הרי ממילא כולן טמאין טומאת שבעה, ויתבאר להלן.

ז. באלו כלים נאמר דין "חרב הרי הוא כחלל"?

והנה שיטת התוספות שם ודעת הר"ש באהליות (פ"א מ"ב) וכ"ה דעת הראב"ד בהשגות (פ"ה מהלכות טומאת מת הלכה ג) דדין חרב הרי הוא כחלל נאמר דוקא בכלי מתכות, אמנם דעת הר"י מסימפונט בתוספות שם, וכן דעת הרמב"ם שם והרמב"ן בתורת האדם ועוד מהראשונים, שאין חילוק בין כלי מתכות לשאר כלים, וסבירא להו דכל הכלים חוץ מכלי חרס שנגעו במת או שהיו באהל עם המת דינם כמת, ומטמאים טומאת שבעה. ועיין בתוספות (ב"ב כ' ע"א ד"ה בחבית של מתכת) שמבואר שם דדין חרב הרי הוא כחלל הוא גם לטומאת אהל, דכלי שהיה באהל המת הרי הוא כחלל, וכן הוא עצמו מטמא אחרים באהל. אמנם בחי' הרמב"ן (שם) הביא בשם י"א דחרב נטמא באהל המת ונעשה כחלל, אבל אינו מטמא באהל אלא במגע ומשא, עיי"ש.

וממילא הרי להסוברים דדין חרב הרי הוא כחלל נאמר בכל הכלים וגם נטמא ומטמא באהל מבוארת שפיר שיטת הראב"ד שכל הכהנים טמאי מת, דהא ודאי שנטמאו בכלי שהיה באהל המת או נגע במת. וגם לשיטת הראב"ד עצמו דרק כלי מתכות נעשים כחלל מ"מ יש לנו לומר דכולם טמאי מת, וכלשון רבינו חיים כהן איזה בית אשר תבנו לי, דאין לך בית שאין בה שום כלי מתכות שהיה באהל המת או שום מסמר וכו'. וגם לפי השיטות דחרב אינו מטמא אחרים באהל מ"מ נטמאו במגע בכלים. אמנם כל זה לשיטת רבינו חיים כהן דאין הכהן מוזהר ע"ז ואין נזהרים בזה, וממילא בודאי הם כבר טמאים טומאת שבעה.

אכן כל זה אתי שפיר בדעת הראב"ד לשיטתו דס"ל דגם אם פירש מהטומאה ואח"כ נטמא אינו חייב עליה, ואע"ג דמוסיף טומאה לענין טומאה בחיבורין וכדלהלן מ"מ כל שטמא כבר טומאת שבעה אין הוספת טומאה מחייבתו, ולכן אם נטמא בכלי מתכות אין לחייבו אם נטמא במת, אולם לדידן דאם פירש וחזר ונגע חייב כיון דמוסיף טומאה, וכמבואר בתוספות (נזיר מ"ב ע"ב ד"ה לא קשיא), דרק כשהוא עדיין מחובר למת ומושיטים לו אחר אינו חייב משום דמחולל ועומד, אבל כשפירש אחר שנגע בו אינו טמא אלא טומאת ערב, א"כ נמצא דמוסיף טומאה כשחוזר ונוגע במת אף בו ביום, וממילא כ"ש שאם נטמא עד עתה רק ע"י כלים, שיש בזה משום הוספה בטומאה אם יוסיף אח"כ להטמאות למת ע"י חיבורין וכאשר יתבאר. ולא זו בלבד אלא אפי' אם נטמא הכהן כבר לגולל ודופק אסור לו להוסיף ולהטמאות למת, ואעפ"י שאינו מוסיף שום טומאה טומאתו, ומשום שמאחר שעל טומאת

גולל ודופק אינו מוזהר, וכמו שכתבו התוס' (ברכות י"ט ע"ב ד"ה מדלגין) שהיא טומאה שאין הנזיר מגלח עליה ולכך אין כהן מוזהר עליו, הרי נמצא דעצם הדבר שעד עתה היה טמא בטומאה שאינו מוזהר עליה ועתה הוא בא להטמאות למת שאסור לו להטמאות אליו הא גופא היא הוספת טומאה על טומאתו, וכאשר יבואר להלן.

דהנה בדין טומאת חרב וכלי מתכות (או גם כלי שטף להשיטות הנ"ל) שנינו באהלות (פ"א משנה ב'): "כיצד שלשה, כלים הנוגעים במת וכלים בכלים טמאין טומאת שבעה השלישי בין אדם בין כלים טמא טומאת ערב", ע"כ. ומבואר ממשנה זו שכלים הנוגעים במת דינם כמת עצמו, ומטמאין את הנוגע בהם להיות אב הטומאה, דהרי בכלים הנוגעים בכלים ליכא דין חרב הרי הוא כחלל, דאין חרב עושה חרב שני כמותו, והיינו משום דהכלים הנוגעים בכלים דינם כאב הטומאה, דהכלים שנגעו במת דינם כמת עצמו וכלים הנוגעים בהם נעשים אב הטומאה. וכן מבואר שם במתני' דאם נגעו כלים באדם שהוא אב הטומאה הרי דין הכלי הוא שנעשה אב הטומאה כמותו ולא ראשון, וכדתנן במשנה ג' שם: "כיצד ארבעה, כלים נוגעים במת ואדם בכלים וכלים באדם טמאין טומאת שבעה", ע"כ, והיינו דכלים הנוגעים באדם שהוא אב הטומאה הרי הם כמותו וטמאין טומאת שבעה.

והשתא נראה כי מדין "חרב הרי הוא כחלל" הרי אם יגעו כלי מתכות באדם טמא בעודו נוגע במת יהיה דינם כ"אבי-אבות הטומאה", ואע"פ שהאדם שהם נוגעים בו הוא אב הטומאה ותו לא. ועל פי מה דאיתא בגמ' (ע"ז ל"ז ע"ב ונזיר מ"ב ע"ב) לענין טומאה בחיבורין, שהנוגע במחובר למת נעשה אב הטומאה. דמ"מ אם אדם נוגע במת וכלי נוגע באדם זה נעשה הכלי אבי אבות הטומאה כמת עצמו, ואעפ"י שהאדם הנוגע במת אינו אלא אב הטומאה בלבד מ"מ מדין חיבורין נעשה כאילו הכלי הנוגע באדם נוגע במת עצמו, וכלי הנוגע במת דינו דנעשה אבי אבות הטומאה.

ונמצא דהכלי הנוגע באדם – באופן זה – חמור מהאדם עצמו, והיינו משום דמדין חיבורין נעשה גם הכלי כנוגע במת, והוי כאילו שניהם האדם והכלי נוגעים במת, ומתחלקים כל אחד מהם לפי דינו, דאדם הנוגע במת נעשה אב הטומאה, וכלי הנוגע במת נעשה כמותו מדין חרב הרי הוא כחלל.

וכן משמע קצת מהא דאיתא בנזיר (שם): "וטומאה בחיבורין דאורייתא היא, (והא) אמר רבי יצחק בר יוסף א"ר ינאי לא אמרו טומאה בחיבורין אלא לתרומה וקדשים אבל לנזיר ועושה פסח לא, ואי אמרת דאורייתא מאי שנא" וכו', ע"כ. דהשתא אי נימא דגדר טומאה בחיבורין הוא רק דהנוגע בנוגע במת דינו כהנוגע במת וטמא טומאת שבעה, אבל אין דינו דנחשב הוא עצמו כנוגע במת. א"כ לא קשיא כלל מנזיר. דהא שפיר י"ל

דאע"ג דטומאה בחיבורין עושה את הנוגע בנוגע כדין הנוגע עצמו וטמא טומאת שבעה מ"מ אין נזיר מגלח עליו, כמו שמצינו דיש טומאות שאין מגלח ואעפ"י שטמא טומאת שבעה, וכמבואר במתני' (נזיר נ"ד.) ובדברי הרמב"ם (פ"ז מהלכות נזירות הלכות א' ו' וז'), וא"כ מדפריך בגמ' מהא דלא נאמרה טומאה בחיבורין לנזיר משמע דהוה פשיטא לה לסוגיית הגמ' שטומאה בחיבורין דינה כנגיעה במת ממש, ומשו"ה פריך שפיר מנזיר, דהא על נגיעה במת ודאי הנזיר מגלח. אמנם באמת יש מקום לדחות דעיקר קושיית הגמ' התם היא מעושה פסח ולא מנזיר, אך מ"מ מפשטות דברי הגמרא ומדברי רש"י והראשונים משמע דהקושיא היא גם מנזיר, והדרא הראיה לדוכתא.

ח. טומאת כהן למת בשעה שהכהן נוגע בכלי מתכות שנטמא במת

לאור האמור הרי אם כלי נוגע באדם הנוגע בכלי שנגע במת דינו כהאדם עצמו דנעשה אב הטומאה (ואילו אם יגע אדם בכלי זה אפי' בחיבורין לא יהיה אלא ראשון לטומאה, ועפ"י מה שכתבו התוס' במס' נזיר דף מ"ב ע"ב ד"ה בחבורי לפירוש ר"י, ודלא כפירש"י שם), משא"כ אם נוגע כלי באדם הנוגע במת דין הכלי דנעשה אבי אבות הטומאה, והנוגע בכלי זה יהיה אב הטומאה, וכמו שנתבאר.

ולפי"ז נמצא דגם אם אדם מחובר לחרב שהוא כחלל הרי אם יגע במת הוא מוסיף טומאה על טומאתו לענין כלי הנוגע בו, דנעשה אבי אבות הטומאה. וא"כ לדידן דקיי"ל דאם מוסיף טומאה לוקה הרי גם אם נמצא כבר הכהן במצב שהוא נטמא ע"י חרב אסור לו להוסיף ליטמא למת כיון דמוסיף טומאה על טומאתו².

ואין להקשות מהא דתנן בריש אהללות: "שנים טמאין במת אחד טמא טומאת שבעה ואחד טמא טומאת ערב, שלשה טמאין במת שנים טמאין טומאת שבעה ואחד טמא טומאת ערב, ארבעה טמאין במת שלשה טמאין טומאת שבעה ואחד טמא טומאת ערב, כיצד שנים אדם הנוגע במת טמא טומאת שבעה ואדם הנוגע בו טמא טומאת ערב, כיצד שלשה כלים הנוגעים במת וכלים בכלים טמאין טומאת שבעה השלישי בין אדם בין כלים טמאין טומאת ערב, כיצד ארבעה כלים נוגעין במת ואדם בכלים וכלים באדם טמאין טומאת שבעה הרביעי בין אדם ובין כלים טמא טומאת ערב", ע"כ. דלכאורה לפי האמור הרי יתכן חמישי לטומאה גם בחולין – בסדר זה:

2. כאן יש עדין לבעל הדין מקום לטעון כי אם גדר טומאה בחיבורין הוא שמדין חיבורין גם הנוגע בנוגע נעשה כנוגע במקור – וכמבואר בסוף פרק ז, אם כן אין זו הוספת טומאה כלל. שכן ההכדל לגבי הנוגע איננו כגלל תוספת טומאת המחובר אלא שהנוגע במחובר נעשה כנוגע בעצמו במקור הטומאה. ושאלה זו נדונה בפירוט להלן סוף פרק ט. -- העורך.

א. אדם נגע במת; ב. כלי מתכת באדם; ג. אדם – בכלי המתכת; ד. כלי מתכת באדם; ה. אוכל – בכלי מתכת. דבאופן זה הראשון אב הטומאה והשני אבי אבות הטומאה והשלישי אב הטומאה והרביעי אב הטומאה, וממילא החמישי הוא ראשון לטומאה וטמא טומאת ערב. אמנם לק"מ, די"ל דמתני' לא מיירי בטומאה בחיבורין כלל, וכפי שיתבאר.

דהנה במשנה ג' שם תנן: "א"ר עקיבא יש לי חמישי, השפוד התחוב באהל, האהל והשפוד ואדם הנוגע בשפוד וכלים באדם טמאין טומאת שבעה החמישי בין אדם בין כלים טמא טומאת ערב, אמרו לו אין האהל מתחשב", ע"כ. ובפירוש הר"מ שם פירש שהשפוד תחוב באמצע האהל והאהל עומד עליו, ומנאו ר"ע שני לאהל, וחכמים אומרים שהוא מכלל האהל וחלק מחלקיו, והשפוד עצמו הוי כלים הנוגעים במת דאין האהל מטמאו, אלא הוא והאהל דבר אחד. אלא דלפי פירושו עדיין צ"ב לכאורה בדברי ר"ע.

ובר"ש וברא"ש שם פירשו בתחילת דבריהם שהשפוד הוא בתוך האהל, אלא שהוקשה להם דלפי"ז היה ר"ע יכול למנות גם שישי, והיינו אם לקחו את השפוד ותחבו אותו בתוך אהל אחר, דחרב כחלל אף לטמא אחרים באהל (ובמלאכת שלמה הביא דברי הרמב"ן עה"ת ריש פרשת חוקת דאין חרב מטמא באהל), ועוד הקשו דכהא שהשפוד בפנים ודאי מודה ר"ע. ולכן פירשו שהשפוד נגע באהל בחוץ. ועיין ברע"ב שם שהביא את שני הפירושים. ועיין מש"כ הרע"ב (פ"ז משנה ב') דאעפ"י דהנוגע באחורי האהל אינו טמא טומאת שבעה היינו דוקא כשאין המת בתוכו, אבל כשהמת בתוכו טמא טומאת שבעה.

ויעויין עוד במשנה אחרונה שם, שהביא הפירוש הראשון, והקשה כנ"ל, דא"כ ודאי דהשפוד הוי כחלק מהאהל, ועוד הקשה דא"כ לא הו"ל לרבנן למימר אין האהל מתחשב אלא אין השפוד מתחשב, דכיון שהוא בתוך האהל הוי כאילו הוא עצמו נוגע במת. ומשו"ה כתב דהעיקר כפירוש השני. אלא שהקשה דלר"ע דלית ליה הסברא דאין האהל מתחשב ומחשב את האהל והשפוד לשנים הר"ז לכאורה ככלים הנוגעים במת וכלים בכלים דשנינו דהשלישי טמא טומאת ערב, וא"כ אמאי אדם הנוגע בשפוד טמא טומאת שבעה, ואין לומר דמטעם חיבורין קאמר, דא"כ הרי השפוד כנוגע במת עצמו מטעם חיבורין ואין כאן חמישי, דהשפוד והאהל שניהם כנוגעים במת, ואין השפוד טמא מחמת האהל, ועוד אי מטעם חיבורין אינו ענין לכאן, דכל הני דחשבינן שנים שלושה וארבעה מיירי שלא בחיבורין, דאי בחיבורין לא משכחת פחות משלושה טמאין טומאת שבעה, וכהא לא פליגי חכמים דאיכא נמי תמשה, ועוד אי מטעם חיבורין אמאי נקט אהל ולא מגע בחיבורין, עכת"ד, יעויי"ש היטב. ולפי"ז א"ש דלא מנו חמישי, ומשום דבחיבורין לא קמיירי וכנ"ל.

ט. גדר דין "טומאה בחיבורין"

עיינן בחידושי הגאון ר"א מגרידיץ (בריש המסכת שם), שהביא מחלוקת הרמב"ם ותוס', דהרמב"ם סובר דטומאה בחיבורין הוי מדרבנן, והתוספות סוברים דהוי מדאורייתא, וביאר בזה מחלוקת ר"ת ור"י מסימפונט בתוספות (נזיר נ"ד ע"ב ד"ה ת"ש), והוכיח דגם כלים בכלים הוי חיבורין מדאורייתא, וביאר דבזה פליגי ר"ע ורבנן, דהשפוד מבחוץ נטמא מטעם חיבורין, ומשו"ה סבר רבי עקיבא דהוי כנוגע במת מחמת האהל, וחכמים דחו דכיון דאינו אלא מחמת חיבורין הוי טומאת השפוד מחמת דנחשב כנוגע במת עצמו והוא הראשון, עיי"ש. ונמצא לפי דבריו דר"ע וחכמים נחלקו אם חיבורין נחשב כשנים או דנחשב כאחד והוי כנוגע במת עצמו.

ומבואר מכל זה דחיבורין שייך גם בכלים, וחיבורין הוי כנוגע במת עצמו. ולפי"ז מוכרח כמו שכתבנו, שאם נוגע כלי באדם הנוגע במת נעשה הכלי אבי אבות הטומאה, ואעפ"י שהאדם הנוגע במת אינו אלא אב הטומאה מ"מ כיון דשניהם נחשבים כנוגעים במת מתחלקים כל אחד לפי דינו, דהאדם הנוגע במת הוי אב הטומאה, וכלי הנוגע במת נעשה אבי אבות הטומאה. ומ"מ לא מנו בריש אהלוח חמישי לטומאה, ומשום דבחיבורין לא מיירי, וכמו שכתבנו לעיל, דהא גם ללא דברינו (שכלי הנוגע באדם הנוגע במת נעשה אבי אבות הטומאה) נמי משכחת לה חמישי לטומאה ע"י חיבורין, וכדר"ע שכלי נגע במת וכלי בכלי ואדם בכלי וכלי באדם, ומדלא מנו זאת ע"כ דבחיבורין לא מיירי וכנ"ל.

והנה לכאורה יש להקשות בדברי התוספות (נזיר מ"ב ע"ב) הנ"ל, שפירשו דהטעם דפירש מהמת וחזר ונטמא לוקה משום דמוסיף טומאה כשהוא מחובר למת, דהנוגע בו טמא טומאת שבעה, והלא מה שהנוגע בנוגע במת הוי כנוגע במת עצמו אינו מחמת הנוגע במת, אלא דאין מונין אותו כשני מהמת אלא כראשון מהמת, ונחשב הוא כנוגע במת עצמו, וא"כ אין כאן שום הוספת טומאה לגבי הנוגע הראשון, דהוא פועל רק שהשני הנוגע בו יהיה כנוגע במת עצמו, אולם בו עצמו אין כל תוספת בטומאתו. ובאמת גם אם נבאר שמה שהנוגע במחובר למת נעשה אב הטומאה היינו משום דכיון דמחובר אל הנוגע במת הוי כחלק ממנו ונעשה אב הטומאה כמותו, ולא משום דהוי כנוגע במת, הרי מ"מ יש מקום להקשות נמי דלמעשה אין כאן שום תוספת טומאה בנוגע לראשון.

וע"כ צ"ל דהואיל וחזינן שהנוגע בו נחשב כנוגע במת א"כ מוכח דהנוגע במת עצמו נעשה באותו זמן דמחובר למת כמת עצמו, וטמא כדין אבי אבות הטומאה, ולכן אינו חציצה לגבי הנוגע בו, ויכול הנוגע בו להחשב כנוגע במת עצמו. ולפי"ז נמצא דאין זה חידוש כ"כ לומר דכלים

הנוגעים באדם הנוגע במת נעשים אבי אבות הטומאה אעפ"י שהאדם אינו אלא אב הטומאה, כי בעת שהוא מחובר למת באמת דינו כאבי אבות הטומאה. אלא דבזה חלוק דין אדם הנוגע במת מדין כלים הנוגעין במת, דדין טומאת אדם היא דאחרי שפירש אינו אלא אב הטומאה, משא"כ בכלים הרי גם אחרי שפירשו נשארים בדינם זהם אבי אבות הטומאה. ודומה לשפוד שנגע באהל מבחוץ, שהשפוד דינו כאבי אבות הטומאה גם אחר שפירש המת מהאהל או אם פירש השפוד מהאהל, ואילו האהל עצמו מבחוץ דינו כאבי אבות הטומאה רק בשעה שהמת בתוכו, אבל אחר שהוציאו המת מתוכו דינו כאב הטומאה, וכדתנן באהללות (פ"ז משנה ב'): "כל שיפועי אהליו כאהליו וכו' טומאה בתוכו הנוגע בו מתוכו טמא טומאת שבעה ומאחריו טמא טומאת ערב", ועיי"ש ברע"ב. ועיין עוד בר"ש ריש אהללות משנה ג' וברא"ש וברע"ב ובתפארת ישראל ובמשנה אחרונה שם.

י. שיטת הרמב"ם ב"טומאה בחיבורין" לענין טומאת כהנים

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות נזירות הלכות ט"ז-י"ז, וכ"ה בהלכות אכל פ"ג הל"ד) דאם נטמא הכהן למת פעמים הרבה חייב על כל אחת ואחת, בד"א כשנטמא ופירש וחזר ונגע או נשא או האהיל, אבל אם היה נוגע במת ועדיין המת בידו ונגע במת אחר אינו חייב אלא אחת אעפ"י שהתרו בו על כל נגיעה ונגיעה שהרי מחולל ועומד, עכת"ד. ומקורו בסוגיית הגמרא בנזיר (דף מ"ב:): דאיתא שם: "כאן בחיבורין כאן שלא בחיבורין". ועיי"ש בתוס' (ד"ה לא קשיא) שפירשו דשלא בחיבורין היינו שפירש וחזר ונגע במת, וחייב משום דבשעה שחוזר ונוגע במת מטמא את הנוגע בו טומאת שבעה מדין טומאה בחיבורין וכנ"ל.

אבל הרמב"ם בהלכות טומאת מת (פ"ה הלכה ב') כתב: "אבל אדם שנגע באדם שנטמא במת, בין שנגע בו אחר שפירש מטמאין בין שנגע בו כשהוא עדיין נוגע במת, הרי זה השני טמא טומאת ערב וכו', זהו דין תורה, אבל מדברי סופרים הנוגע במת ונגע באדם אחר ועדיין הוא מחובר במת שניהן טמאין טומאת שבעה, וכאילו נגע זה השני במת עצמו", עכ"ל.

ולדבריו אי אפשר לפרש דהטעם דלוקה בפירש וחזר ונגע משום דמוסיף טומאה בחיבורין, דהא לפי שיטתו אין זה אלא מד"ס. וא"כ יל"ע לדעת הרמב"ם בפירוש הגמרא בנזיר, דמאי שנא אם נוגע במת בשעה שנוגע במת אחר או שנוגע במת אחר שפירש, דאם בשעה שנוגע במת פטור אם נגע במת אחר משום דמחולל ועומד הרי ה"ה נמי אם פירש וחזר ונגע שיש לפוטרו משום דמחולל ועומד, דהרי הרמב"ם איירי אפילו אם פירש וחזר ונגע באותו יום, דליכא הוספת ימי טומאה וכנ"ל, וא"כ הרי הוי מחולל ועומד גם בפירש, דהא גם כשלא פירש כל תומרתו אינה אלא מדרבנן.

ואולי בהכרח לומר לפי דעת הרמב"ם, שהאיסור לחזור ולהטמאות לאחר שפירש כבר מהטומאה אינו מחמת הוספת טומאה, אלא שהאיסור הוא מחמת "לנפש לא יטמא בעמיו", דהיינו עצם הקירבה למת או לטומאות הפורשות מהמת, ולכן כל זמן שלא פירש הרי שאינו עושה מעשה חילול חדש אלא שממשיך חילולו, ואין חיוב מלקות בממשיך מעשה החילול, אמנם כשפירש מהמת אעפ"י שאינו מוסיף שום טומאה בזה שנוגע מחדש במת הרי שיש כאן מעשה חילול של קירבה למת, ולכן לוקה, וצ"ע. ולפי"ז נמצא שגדר האיסור הוא שלא להטמאות לטומאה האסורה לו, ואף אם כבר נטמא באותה טומאה שיטמא בטומאה אסורה לוקה.

ולכאורה מוכרח נמי הכי ממה שכתב הרמב"ם (פרק ה הלכות נזירות הלכה י"ט): "נכנס לאהל המת או לביה"ק בשגגה ואחר שנודע לו התרו בו ולא קפץ ויצא אלא עמד שם הר"ז לוקה, והוא שישהה שם כדי השתחויה כמו טמא שנכנס למקדש", עכ"ל. דהנה הנזיר הנמצא בשגגה באהל המת הרי כבר נטמא, והוא צריך לגלח על טומאה זו, ולכאורה הר"ז דומה לנוגע במת ובשעה שנוגע בו נוגע גם במתים אחרים, שאינו לוקה אלא רק על הנגיעה הראשונה, ומשום שהוא כבר מחולל ועומד. וא"כ יל"ע לכאורה בנידון זה שנכנס בשגגה ובנגיעה הראשונה לא נתחייב מלקות משום שהיה שוגג, דאמאי הוא לוקה על המשך הנגיעה, והרי הוא כבר מחולל ועומד.

ועל כרחק צריך לומר שהפטור על המשך הנגיעה באותו מת אינו אלא משום לאו שאין בו מעשה, וכפי שכבר ביארנו בספרנו מעשה וגרמא בהלכה (חלק ז' פר"ז) דמעשה הראשון (ואפילו בהיתר המצטרף להאיסור, שנעשה כדין לאו שיש בו מעשה שלוקין עליו) מצטרף רק לנגיעה הראשונה, אבל המשך המגע נשאר כלאו שאין בו מעשה, ולכן פטור.

ולפי"ז מבואר דאף דאינו לוקה משום שהוא לאו שאין בו מעשה מ"מ יש איסור בהמשך המגע, ומה שכתב הרמב"ם שאינו חייב אלא אחת משום שהוא מחולל ועומד כוונתו רק על המגע החדש במת האחר, ששם יש מעשה חדש של נגיעה, ולענין זה כתב שאף על מעשה זה אינו לוקה משום שאין כאן מעשה איסור של טומאה, שהרי הוא ממילא מחולל מחמת המת הראשון, ואין שום חילוק או הוספה בטומאתו אם נטמא לכזית מהמת או להרבה מתים, אבל ודאי שבנוגע למת עצמו יש בו איסור. ולפי"ז אם נכנס כהן למקום טומאה באונס או בשוגג או בהיתר וממשיך להיות שם הרי שיש בזה משום איסור (ואולי גם חיוב מלקות), ועיין ברמב"ם (הל' נזירות פרק ו' הלכה ט') ובהשגות הראב"ד שם ובכס"מ וברדב"ז שם.

והנה כתב הרמב"ם בהלכות אבל (פ"ב הלכה ט"ו): "הטומאה לקרובים דחוייה היא ולא הותרה לכל, לפיכך אסור לכהן להתטמא למת אפילו בעת

שמתטמא לקרוביו שנאמר לה יטמא וכו', עכ"ל. ומבואר מדברי הרמב"ם, דגם בעת שהכהן מחובר למת יש עליו איסור להיטמא למת אחר. ולכאורה דבריו סותרים למש"כ בהלכות אבל (פ"ג הלכה ד) ובהלכות נזירות (פ"ה הלכה ט"ז-י"ז) דאם היה נוגע במת ועדיין המת בידו ונגע במת אחר אינו חייב אלא אחת אע"פ שהתרו בו על כל נגיעה שהרי מחולל ועומד.

ואפשר לחלק, דאע"ג דבלא פירש אין חיוב מלקות אבל מ"מ איסור יש בזה, ולכן גם אם נטמא לקרובים אסור לו להיטמא לאחרים. ועוד אפשר לומר דאם נטמא בהיתר ובאותו זמן נטמא גם בטומאה האסורה עליו הרי עצם הדבר שנטמא בטומאה אסורה הוי הוספה בטומאה, משא"כ אם בלא"ה נטמא בטומאה אסורה אין כאן הוספת טומאה אם חוזר ונטמא בעודו מחובר למת, ומשום ששניהן טומאות האסורות עליו, ומשו"ה אין בזה איסור, וצ"ע.

ועוד כי לפי דעת הסוברים שאע"ג שחרב הרי הוא כחלל להטמאות באהל מ"מ אינו מטמא באהל (וראה בזה מש"כ הרמב"ן בפירושו על התורה במדבר י"ט ט"ז), וכ"ש לפי דעת הסוברים שחרב הרי הוא כחלל אינו מטמא אפי' במשא (ועי' בזה במש"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' טומאת מת הי"ג), הרי שיש במת טומאה יתירה מבחרב. ועיין עוד בתפארת ישראל (אהלות פ"א, ביכין אות ג') מש"כ בזה.

יא. לגבי גולל ודופק טומאת מת היא הוספה בטומאה

ונראה דגם אם כבר נוגע הכהן בגולל ודופק ובאותה שעה הוא נוגע גם במת לוקה, דס"ל לתוספות (וכן ס"ל בדעת רש"י) וכן דעת הרשב"א בתשובה והראב"ד בהשגות (וכאשר יבואר להלן פירוט כל השיטות בזה) דאע"ג דדינם כמת עצמו מדאורייתא אבל כהן אין מוזהר עליהן וכן הנזיר אינו מגלח עליהן, דמה"ט אם בשעה שהכהן נוגע בהם יגע גם במת לוקה, ומשום דעצם הדבר שהוסיף להטמאות לדבר שהכהן מוזהר עליו והנזיר מגלח עליו מהוה הוספה בטומאה, דאף שכבר טמא בגולל ודופק מ"מ כיון דכהנים אין מוזהרים עליו הרי מה שנטמא במת הוא גופא הוספה בטומאה.

ואף לשיטת הרמ"א (יור"ד סימן שע"ג סעיף ז) דפסק דבעוד שהוא עוסק במתו מותר להטמאות אף לאחרים, וס"ל דלא מיקרי הוספת טומאה בזה דנטמא לאחרים ואע"ג דהוי טומאה אסורה, אבל מ"מ מסתבר דלענין גולל ודופק אינו כן, דהא אף בשעה שנוגע בגולל ודופק הרי הוא מוזהר שלא ליטמא בטומאת מת, שהיא טומאה שהכהן מוזהר עליה והנזיר מגלח עליה, וא"כ הוי טומאה חמורה יותר בדיניה, ויש כאן הוספת טומאה, וכ"ש לפי מה שנתבאר בדעת הרמב"ם והמחבר בשו"ע, שהוספת טומאה אסורה הוי הוספת טומאה, דלפי"ז הרי פשוט שהנוגע בגולל ודופק אסור לו להוסיף ולהטמא למת כיון שמוסיף טומאה אסורה.

יב. הוכחה מדברי התוספות

ויש להוכיח כדברינו מדברי התוספות (ברכות י"ט ע"ב) בהא דאיתא בגמרא שם: "דאמר רבי אלעזר בר צדוק מדלגין היינו ע"ג ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל וכו'. אמאי, לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד השם? כדרבא, דאמר רבא דבר תורה אהל שיש בו טפח חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה, ורוב ארונות יש בהן חלל טפח, וגזרו על שיש בהן משום שאין בהן, ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן".

שהקשו שם בתוספות (ד"ה מדלגין) וז"ל: "תימא לפ"ה דפירוש גולל כיסוי של ארון, דתניא כל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק, וא"כ גם הגולל מטמא באהל, והיאך היו מדלגין עליו, וי"ל דלא קשה, דהא תניא בשמחות כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה, וגולל ודופק אין נזיר מגלח עליהן" וכו', עכ"ל. ומבואר מדברי התוספות, דבאמת בודאי נטמאו הכהנים שדלגו ע"ג ארונות מחמת הגולל, אלא דאין הכהנים מוזהרין על טומאה זו.

והנה אם נאמר דכשכהן נוגע בדבר שהוא אכי אבות הטומאה או מאהיל עליו ואפי' שלא במת ממש אלא בחרב או בכלי או בגולל ודופק מותר לו להטמא גם למת, שאין כאן הוספת טומאה, הרי א"כ צ"ע מה קושית הגמרא היאך דלגו ע"ג ארונות, והרי באותו זמן שנטמאו למת שבארון כבר היו טמאים מחמת כיסוי הארון, וממילא משו"ה היה מותר להם להטמאות, דאין עליהם איסור כמה שהוסיפו ונטמאו למת. ומדלא משני הכי מוכח דאף שכבר היו טמאין משום הגולל אסורין להאהיל על המת אי לאו דרוב ארונות יש להם חלל טפח.

ויש מי שכתב לתרץ בזה עפ"י דברי הרמב"ם בהלכות טו"מ (פ"ב הלכה ט"ו) שכתב: "אבל המעמיד כלים או אבנים וכיו"ב כצידי המת וכסה עליו מלמעלה בכלים או באבנים וכיו"ב, זה הכיסוי המוטל מלמעלה נקרא גולל, ואלו הצדדין המעמידין את הגולל שהוא נשען עליהן נקראין דופק, ושניהם הגולל או הדופק מטמאין במגע ובאהל כקבר וטומאתן מדברי סופרים" וכו', עכ"ל. דלפי"ז י"ל דרק הנוגע בגולל ודופק אסור לו להטמאות למת, ומשום שהגולל והדופק מטמאין רק מדרבנן, וממילא הרי יש כאן הוספת טומאה, דמדאורייתא אינו טמא כלל, אבל אם הכהן נוגע בחרב כחלל שהוא כבר טמא מן התורה תו אינו מוזהר על תוספת טומאת מת גמור.

אמנם תשובה זו אינה מוכרחת, דהא הראב"ד שם השיג על הרמב"ם וז"ל: "וטומאתן מד"ס וכו', א"א לא מחזור, ובמסכת חולין גרסינן כל אשר יגע על פני השדה להביא גולל ודופק דברי ר"ע, ורבי ישמעאל דריש ליה לעובר במעי אשה. וגולל ודופק הלכתא גמירי לה, ולר"ע מגע גולל ודופק

מאשר יגע ואהל מעל פני השדה למשמע מאויר אבל משא אין בהם, עכ"ל. דמבואר מזה דדעת הראב"ד היא דגולל ודופק מטמאין באהל מן התורה, וא"כ לדבריו שפיר מוכח מההיא סוגיא דברכות דאע"פ שהיו טמאין מחמת הגולל והדופק היה אסור להם ליטמא למתים.

ועוד דבדעת התוס' שם עכצ"ל דסבירא להו דגולל ודופק מטמאין מדאורייתא, דהא אם אין זה אלא מדרבנן הרי אין שום מקום לקושייתם על רש"י שכבר נטמאו מחמת גולל ודופק, דמאחר דאינו אלא מדרבנן הרי מותר להטמאות להם משום כבוד מלכים, וכתירוץ הגמרא שם, וע"כ דקושיית התוספות אינה אלא משום דסבירא להו דטומאת גולל ודופק הוי מן התורה.

ואולי יש לדחות בדוחק, דהואיל ושתי הטומאות טומאת גולל ודופק וטומאת מת באין בבת אחת אין כאן מחולל ועומד, דהחילול של שניהם בא כאחד, ולכן אף אם הוא נטמא מן התורה ע"י הגולל והדופק אסור, אבל אם הוא נוגע מכבר בגולל ודופק ובא עתה ליגע במת שרי. אולם מ"מ מסתבר שהאדם מאהיל על דפנות הארון קודם שמאהיל על המת, ואין חילול שניהם באין כאחד, ולפי"ז הרי מוכח שפיר דאף שנטמא כבר ע"י גולל ודופק אסור לו ליטמא למתים.

יג. הוכחה מסוגיית הש"ס עירובין

אולם יש להוכיח מסוגיית הגמרא בעירובין (דף ל ע"ב), דאיתא התם: "רבי יהודה אומר אף בבית הקברות (מערבין לכהן), תנא מפני שיכול לחוץ ולילך בשידה תיבה ומגדל, קא סבר אהל זרוק שמיה אהל, ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל רבי מטמא רבי יוסי ברבי יהודה מטהר, במאי קמיפלגי מר סבר אהל זרוק לאו שמיה אהל ומר סבר אהל זרוק שמיה אהל". וברש"י שם (ד"ה שמיה אהל): "ורבנן דמתני' כרבי סבירא להו, ובין לרבי יהודה ובין לרבנן כסומכוס סבירא להו, דאמר מידי דחזי ליה למיכליה בההיא שעתא בעינן", עכ"ל.

אולם בתוספות שם (כ"ז ע"א ד"ה מפני שיכול לחוץ ולילך ולאכול) כתבו וז"ל: "אבל אי לאו הכי לא הוי עירוב אע"ג דחזי לישראל, משום דהוי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר, והיינו טעמא דת"ק דלא הוי עירוב ולא משום דס"ל כסומכוס", עכ"ל.

והנה יש מקום להקשות על מה שכתבו התוספות דת"ק ס"ל דאם חזי לישראל הוי עירוב, אלא דאם נמצא בבית הקברות אין מערבין בו לכהן משום דהוי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר, דהשתא אי נימא דכהן הנוגע בחרב כחלל או בגולל או בדופק מותר ליטמא למתים אמאי אין מערבין בבית הקברות. דאע"ג דאהל זרוק לאו שמיה אהל הרי מ"מ יכול

ליקח עמו כלי שנטמא במת או גולל ודופק (לדעת הסוברים שאין כהן מוזהר עליהם) ולהכנס לבית הקברות, דכבר נטמא מהגולל וכיו"ב ומותר לו שוב ליטמא למת, ואפילו אם עירבו לו בתרומה בכיה"ק (וכמבואר בדף ל"א שם) דאינו יכול לאוכלו משום שנטמא מ"מ הא ת"ק ס"ל דאם חזי לישראל שפיר דמי, ולשיטת התוס' דמערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה, דת"ק לא ס"ל כסומכוס. וא"כ מאחר שישנה אפשרות שהכהן יכול להכנס לביה"ק אמאי חשיב דהוא במקום אחד ועירובו במקום אחר³. וגם יל"ע לשיטת רש"י דס"ל דת"ק סוכר כסומכוס דבעינן שיהא חזי ליה בההיא שעתא, דהרי משמע בגמרא שם דרבנן סברי דאין העירוב מועיל גם אם עירבו בחולין, דהא פריך שם מברייתא דתניא מערבין לכהן טהור בתרומה טהורה והלא

3. מזה כעשרים שנה, החל מהיום בו שמעתי את הפתרון ההלכתי של הרב גורן, הייתי משוכנע שסוגיית עירובין ל, ב, הינה תיובתא גמורה לרעיון הנדון. אולם ממש לאחרונה, בעת עריכת מאמרים אלו לדפוס נוכחתי כי שגיתי. משני טעמים, לכאורה, אין ראייה ממשנתנו:

א. נראה שעצם ההיטמאות בחרב כחלל היה אסור לפחות בזמן הבית, לא מחמת איסור טומאת מת לכהן אלא מחמת הצורך להישאר טהור, כעין החיוב לישראל להיטהר לקראת הרגל (ראש השנה טז, ב). והטעם "מפני שהם נכונים להיכנס למקדש ולאכול קדשים" (רמב"ם טומאת אוכלין, טז, י) והכהנים שנכונים להיכנס למקדש כל השנה (ואוכלין תרומה כל השנה), לכאורה חייבים לטהר עצמם כל השנה מהאי טעמא. וכן משמע מרש"י (יומא פ, ב) ד"ה ולא תטמאו בהם (ומיושבת קושית הגרעק"א בגליון הש"ס שם). וכ"כ הרב ישראל הלוי בפירושו אוצר נחמד על ספר הכוזרי (מאמר שלישי, פסקה מט, ד"ה בדברים רבים) וז"ל: "ועם היות שדבר ידוע שאין הכהן מוזהר רק על טומאת מת בלבד... היינו לענין שיהא חייב מלקות וגם לענין שיהא אסור אף בזמן הזה. משא"כ בזמן הבית, אע"פ שאין הכהן לוקה על שאר טומאות, עם כל זה איסורא איכא, מפני שהוא מוכן לעבודה תמיד ולאכול קדשים תדיר... ופשיטא שאסור שיטמא הכהן את עצמו בזמן הבית." עכ"ל. בהמשך דבריו ציין גם לרש"י (עירובין קה, א) המפרש כי היטמאות כהן, גם בטומאה שאינו מוזהר עליה, מוגדרת כעבירה. מכאן שהעצה להיטמא בחרב כחלל – לא באה אז בחשבון, כך שאין ראייה מהמשנה שלא התירה לכהן לערב בבית הקברות על סמך עצה זו. ומסתבר שלאחר שחז"ל במשנתם אסרו לכהן להניח עירוב בכיה"ק, גם אם אח"כ בטלה חובת הטהרה, משנה לא זוהי ממקומה, ואין מתירין לכהן לערב בבית הקברות אפילו היום.

ב. גם אם כהן היה רשאי להיטמא בטומאה שאינו מוזהר עליה, גם אז אין ראייה ממשנתנו. שהרי גם בזמן המשנה, ואפילו בזמן הבית, היתה עצה אחרת המאפשרת לכהן להכנס לבית קברות בטהרה, ע"י שוורים שעליהן לוחות עץ, כמבואר במשנה פרה, ג, ב, (וכן פסק הגרצ"פ פרנק בשו"ת הר צבי, יו"ד, רפ, להתיר לכהן היושב על מדף עץ, לנסוע בכביש העובר מעל בית הקברות בהר הזיתים). אע"פ כן משנתנו לא התירה לכהן לערב בבית הקברות על סמך עצה זו כי "אין סומכין על טורח יתר כל כך, ר"ל, שאין מתירין לערב על סמך טורח זה." (המאירי, עירובין, ל, ב, וע"ע במהרש"א שם, לא, א). כלומר, שכדי שהכהן ועירובו יחשבו נמצאים במקום אחד, לא די באפשרות תיאורטית של כהן להגיע בהיתר לבית הקברות, אלא שאפשרות כזו צריכה להיות מעשית וסבירה. בדרך דומה יש ליישב גם את הסוגיא בחגיגה כה, א, מהקושיא ממשנת פרה הנ"ל, ואכמ"ל.

כידוע, אחרי החורבן, גם אחרי חתימת המשנה, עדיין שמרו הכהנים עצמם ואכלו חלת ארץ ישראל ותרומתה בטהרה. ואם כן, מאחר וכהן סביר לא יטמא עצמו בחרב-כחלל ויפסל בכך מאכילת תרומה עד לאחר הזאה ג' וז', לכן פשוט שעל סמך אפשרות לא סבירה כזו "אין מתירין לערב", וגם כאן משנה לא זוהי במקומה, והאיסור לערב לכהן בבית הקברות במקומו עומד. דיון מקיף ומענין בכ"ז ראה מאמרו של הרב ברוך ברקוביץ, להלן עמ' 106-130. -- העורך.

נטמאת, ומשמע דמתני' לא קשיא, דאפשר דמיירי בחולין דחזו לכהן טמא, וא"כ צ"ע דגם לרבנן ישנה אפשרות שיכול לאוכלו אם יקח חרב כחלל או גולל ודופק ויכנס עמם לביה"ק.

ובהכרח מוכח מזה דאף אם הכהן נוגע בחרב או בגולל ודופק אסור לו להטמאות למת עצמו או לקבר, וכפי שנתבאר לעיל, דעצם הדבר דעל אלו אין הכהן מוזהר ועל מת ועל קבר הוא מוזהר הרי יש בזה הוספת טומאה.

וכ"ש אם נטמא בחרב או בכלי שנטמא במת, דהרמב"ן (בפרשת חוקת) כתב דחרב אין מטמא באהל, ולדעת הרמב"ם (פ"ה מהלכות טו"מ הי"ג) גם במשא אינו מטמא, ועיין בתפארת ישראל אהלות פ"א ביכין אות ג', דנמצא דטומאת מת חמורה בדיניה מטומאת חרב, וא"כ פשיטא דיש בזה הוספת טומאה, וכנ"ל (פרק י"א). ועיין במל"מ (פ"א מהלכות טומאת מת הלכה א') מש"כ להקשות כעין זה על חידושו בדין אהל זרוק עיי"ש. וראה עוד מה שכתבנו בספרנו טהרת פתחים עמוד 69.

ובזה מובן מה שדנו הראשונים בדבר מקום הקבורה לכהנים שיהיה בתחלת בית הקברות כדי שלא יצטרכו קרוביהם להטמאות בביה"ק, ולא הזכירו כלל את האפשרות להכנס לביה"ק ע"י חרב או גולל ודופק, והיינו משום דהוי הוספת טומאה. ועיין בזה בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן שכ"ד) בענין קברות כהנים שקוברים בתוך השכונה כדי לא להכנס לביה"ק, ואע"ג שבסימן תע"ו שם כתב שאין כהנים מוזהרים על גולל ודופק עיי"ש.

יד. גם לראב"ד אל לכהן ליטמא למת בעת חיבורין לחרב כחלל

והנה הראב"ד (הלכות טומאת מת פ"ב הלכה ו') סובר דאין כהנים מוזהרים על גולל ודופק, וכבר נתבאר דס"ל שטומאה זו מן התורה, וא"כ גם לפי דבריו קשה דאמאי אין מערבין לכהן בביה"ק, והרי יכול להכנס שם ע"י שיגע בגולל ודופק או בחרב, ועכצ"ל דגם להראב"ד אם נטמא בחרב או בגולל ודופק אסור לו להטמא למת, דהוא גדר טומאה אחרת, ודוקא באותה טומאה אינו לוקה אם חוזר ונטמא.

ולפי"ז הרי א"א לפרש במה שכתב הראב"ד דהכהנים בזמן הזה טמאי מת דהיינו משום דנטמאים מחרב או מכלי שנטמא למת, דאי מטעם זה לחודא עדיין אסור שוב להטמא למת, ובהכרח דכוונתו לאלו שנטמאו במת עצמו. וממילא צריך לומר דאין כוונת הראב"ד לומר דכל כהן מותר לו להטמא בזה"ז, אלא מיירי דוקא באלו שנטמאו לקרוביהם או שלא נזהרו ונטמאו במת, אבל אותם שיודעים בעצמם שעדיין לא נטמאו במת מעולם (ואפשר שרוב הכהנים הצעירים הם בכלל זה) אסור להם גם לפ"ד הראב"ד להיטמא למת, וצ"ע.

טו. איסור טומאת מת כשהכהן כבר טמא בחרב או בגולל ודופק

ומבואר מכל האמור, דאין לסמוך על דעת הראב"ד דכהן שנטמא למת מותר לו להיטמא למת אחר, ומשום דהוא מחולל ועומד, והעיקר להלכה כדעת התוספות והרמב"ם, דאם נגע במת אחר שכבר פירש לוקה. וכן משמע דעת השו"ע (יור"ד סימן שע"ג סעיף ו'), וכן דעת הרמ"א שם, דלאחר שפירש אסור להיטמא למת בין בטומאת מגע בין בטומאת אהל.

וגם בדעת הראב"ד י"ל דלא מיירי אלא בכהן שנטמא בודאי, אבל בכהן שנזהר כל ימיו מטומאת מת וגם לא נטמא לקרוביו אסור לו להיטמא למת גם אם כבר נטמא בחרב או בגולל ודופק כאמור. וכפרט בצעירים הבאים ללמוד רפואה שנזהרו עד לאותה שעה מטומאת מת, דמסתבר טפי דעדיין לא נטמאו מעולם, דאסור להם ליטמא למתים.

ולכאורה יש לאסור אף להטמאות למתי עכו"ם בטומאת מגע, דדעת היראים להתיר בזה היא דעת יחידאה, וגם בטומאת אהל כתב הרמ"א (יור"ד סימן שע"ב סעיף ב') דנכון להחמיר, וכ"ש במגע ומשא דגם המקילין אוסרים בזה, וכמש"כ הש"ך שם. ואין לצרף בזה את דעת הראב"ד לקולא, וכמש"כ המל"מ, דכיון דשתי הדעות הם דעות יחידים אין לצרפם, וכ"ש בנדוננו שמדובר בצעירים הבאים ללמוד רפואה, דמסתבר דגם לדעת הראב"ד אסור להם להטמאות למת כיון שאינם טמאי מתים.

ובדין טומאת אהל לענין מתי עכו"ם, עיין בזה בדגול מרכבה (יור"ד שם) שכתב שיש לצרף את דעת הראב"ד לעשות מזה ספק ספיקא, ואע"ג דהמל"מ כתב דבטומאת מגע אין לצרף דעת הראב"ד, אבל מ"מ בטומאת אהל כיון דיש פוסקים הסוברים דמת עכו"ם אינו מטמא באהל אפשר לצרף דעת הראב"ד, ואע"ג דחזר בו שם, ומשום דסובר בדעת הראב"ד דאע"ג דליכא מלקות מ"מ איכא איסור תורה, אמנם לפי מה שנקטו המל"מ (פ"ג מאבל) ובשו"ת הגרעק"א (מהדו"ת סימן י"ח) בדעת הראב"ד שאין איסור כלל אפשר דשפיר יש לצרפו לעשותו כספק ספיקא.

ויש לדון בזה להלכה בכהן שאין לנו הכרח שנטמא כבר בעבר, אם יש לצרף דעת הראב"ד, וצ"ע. ואולי במקרים מיוחדים שלימוד הרפואה של הכהן יש בו צורך מיוחד ויכול לתרום להצלת נפשות יש להקל בטומאת אהל למתי נכרים, וצ"ע.

ומ"מ עלה בידינו דאין מועיל שהכהן ישא כלי שדינו כאבי אבות הטומאה או גולל ודופק, דהרי יש סוברים דכהן מוזהר גם על גולל ודופק, ופסק השו"ע (יור"ד סימן שס"ט) כוותייהו. וגם בכלי שנטמא במת דמבואר ברמ"א שם דנוהגין להקל בו מ"מ אין מועיל להתיר להיטמא למת, כיון

שמוסיף טומאה, הן לענין חיבורין וכאמור, והן משום דעצם הדבר דעל מת עצמו כהן מוזהר ועל חרב ועל כלי אינו מוזהר הוי הוספת טומאה, וכדמשמע מסוגיית הגמ' בעירובין ומדברי התוספות בברכות ועוד ראשונים וכמבואר לעיל בארוכה. דמכל הני טעמי עולה שאין מקום לסמוך בענין זה על היתרים קלושים, וחלילה להכנס לפירצות דחוקות בדבר שיש בו חשש גדול של איסור תורה.

אלא שיש מקום להקל לכהנים במקום צורך גדול ללמוד רפואה במקום שהלימודים מתבצעים אך ורק על גופות נכרים, שבאופן זה יש מקום לדון להתיר להם לשהות שם ולראות כמו עיניהם את חלקי האדם ודרכי הניתוח, ובתנאי שלא יגעו בידיהם כלל בגופות הנכרים⁴.

ובלא"ה מן הנכון להורות ולתקן בכל מוסדות הרפואה הישראלים, שלא ישתמשו כלל ללימודי רפואה ואנטומיה בגופות יהודים, כדי לא לעבור על איסורי ניוול המת וביטול מצות קבורה של מתי ישראל (וראה מה שכתבנו בזה בספר מעשה חושב חלק ד, סימן כ"ה). ומטעם זה בלבד יש להשתמש אך ורק בגופות של נכרים, שהסכימו לתרום את גופם לצורך זה, או ללמוד את כל הדרוש על בעלי חיים הדומים לאדם מבחינת המבנה האנטומי שלהם, שבאופן זה יוכלו גם כהנים להשתתף בלימודים ללא כל חשש.

טז. מסקנות

- א. אסור לכהנים לגעת במתים לצורך לימוד רפואה ואנטומיה אפילו אם המתים הם נכרים.
- ב. יש מקום להקל להם במקום צורך גדול לשהות במקום בו מנתחים אך ורק מתי נכרים, כדי ללמוד את האנטומיה של גוף האדם, וזאת בתנאי שלא יגעו במתים בידיהם ולא ישאום. אך במקום שמצויים גם מתי ישראל, או שיש לחשוש לזה, אין להתיר חלילה לכהנים בשום אופן לשהות שם.
- ג. אף בשעה שחרב כחלל או גולל ודופק נוגע בגופם, אסור לכהנים ליטמא למתים.

4. והרוצים להיות בין המדקדקים עליהם להקפיד גם להמנע מלהאחיל ישירות על גוף המת. ראה אדרת אליהו, פרשת חוקת, על הפסוק "או במת או בקבר" (במדבר יט, יח), וכאור שמח על הרמב"ם, טומאת מת, טו, יג. -- העורך.